

BİLİM
VE
SANAT
VAKFI

M e c

m u a

1998/6

İÇİNDEKİLER

İlk Hint Medeniyeti ve Dönüşüm Süreci

SÜLEYMAN BESLİ

1

Somurgencilik ve Hint Medeniyeti

SAMİME İNCEOĞLU

6

Britanya İmparatorluğu ve

Eski Somurgencilik

MUSTAFA İNCE

12

Vauban ve Stratejisi

MURAT ARICI

20

Maurice of Nassau

OSMAN BAS

28

İlk Hint Medeniyeti ve Dönüşüm Süreci Süleyman Beşli

Bu çalışma, asıl olarak Indus Medeniyetini kapsamakla beraber, bir giriş olması münasebetiyle Hindistan hakkında yüzeysel bazı bilgileri vererek başlamaktadır. Daha sonraki bölümlerde temel olarak Indus Medeniyeti incelenecektir. Bununla beraber çalışmada Arilere de, gene, bir giriş olması düşüncesiyle değinilecektir. Konunun Hint Medeniyeti çalışmasına bir giriş olduğu düşünülecek olursa bu çeşit bir yaklaşımın yerinde olacağı kanaatindeyim.

Hindistan Medeniyeti denildiğinde akla ilk gelen şey Hint Felsefesidir. Hindistan Tarihi denilince de, kültürel bütünlük ve siyasi bölünmüşlük ilk planda akla gelmektedir. İnsan ve tanrısal (divine) arasında hiçbir bölücü çizgi olmayan şumullü bir inanç sistemi etrafında şekillenen bir kültür ve bu çerçevede oluşan Hint Felsefesi, Hindistan'ın kültürel bütünlüğünün ve Hint Medeniyeti'nin bir göstergesidir. Bunun yanında varolan bir gerçek daha vardır ki, o da Hint Tarihi'nin siyasi bölünmüşlüğü yansımasıdır. İlk dönem tarihi bulguları bize bu konuda pek bir şey söylemese de daha sonraki dönemler hakkındaki bilgilerimizi oluşturan kaynaklar bu gerçeği gayet sarıh bir biçimde ortaya koymaktadırlar. Bunun sebebini de coğrafi yapının siyasi yapı üzerindeki etkisi bağlamında açıklayabiliriz.

Çalışmalarımızda bizlere rehberlik etmesi açısından Hindistan'ın coğrafi yapısı hakkında kısa bir bilgi vermeyi yerinde buluyorum.

Bilindiği gibi Hindistan, iki tarafı denizlerle çevrili, kuzeyindeki Himalaya

Dağlarının oluşturduğu bir duvarla Asya'nın diğer kısımlarından ayrılan bir alt kıta olarak görülebilir. Hindistan'ı üç coğrafi bölgeye ayırabiliriz.

1. Kuzey Hindistan olarak bilinen büyük bir ova 2. Deccan (Güney) diye isimlendirilen, bir yüksek platolar bölgesi olan ve Alt Kitanın yarımada kısmı olarak bakabileceğimiz Güney Hindistan. Bu bölgeyi kuzeyden ayıran, başlıcaları Vindiya diye isimlendirilen bir dağlar zinciri vardır. Yükseklikleri 1000-1200 metre civarında olan bu yükseltiler çok sarpırlar ve pek sıkı orman ve çalılıklarla örtülüdürler. Bu sebeple de ancak bazı sayılı noktalardan güçlükle geçilebilirler. Bu münasebetle bu dağ zinciri kuzeydeki büyük devletlerin bölgeye girmelerini güçleştirmişlerdir. Bu da onları tarihi bakımdan önemli yapar. Bu bölgenin Batı ve Doğusunda Batı ve Doğu Gatları olarak isimlendirilen dağlar da vardır. 3. bölge de Hindistan'ın kuzeyindeki dağlar bölgesidir. Asya'nın diğer bölgelerini Hindistan'a bağlayan yegane kara ulaşım hattı bu dağlar üzerindeki bazı geçitler aracılığıyla oluşur. Bunlardan en önemlisi de Hayber geçididir. Bu sarp dağların hemen ardında geniş bir düzlük olan Kuzey Hindistan vardır. Tarih boyunca işgalciler, hareket halindeki kabileler ve tüccarlar bu geçitler sayesinde kara yoluyla bu bölgeye ulaşabilmişlerdir ve ondan sonra da adı geçen geniş düzlükte hareket serbestisine kavuşmuşlardır.

İlk Hint Medeniyetleri, Hindistan'da oluşmuştur. Bu bölge Kuzey Hindistan'ın bir parçasıdır. Alüvyonik ova-

lardan müteşekkil yukarı İndus (Penjab) ve Sind olarak isimlendirilen aşağı İndus'tan oluşmaktadır. Sind, Hindistan ve Hindu kelimelerinin köküdür.

İndus Medeniyetinin varlığı takriben M.Ö. 2500-1500 yılları arasına tekbül etmektedir. Bu medeniyetin de diğer bir çoklarında olduğu gibi, nehir vadisinin tepelik şeritleri boyunca yerleşik bulunan, gıda üretimiyle meşgul neolitik çiftçilerin, nüfuslarının artması münasebetiyle doğan daha çok gıda ve daha geniş arazi ihtiyacı çerçevesinde sulu ve daha verimli olan nehir vadisine doğru hareket etmesiyle başladığı varsayıyor.

Yaşam şekli ve seviyesi değişikliklere uğrayarak tekamül ediyor. Hindistan'da çiftçilikle uğraşan dört ya da beş köy daha sonraları 40-50 bin nüfuslu geniş şehirler oluşturmuşlardır (M.Ö.2300). Bu şehirlerden en önemli iki tanesinde, Sind'deki Mohenjo-Daro ve Penjab'daki Harappa'da, yapılan kazılar bu döneme ait bilgilerimizin temel kaynağını oluşturmaktadır. Ancak bulunan yazıtların bugün hala okunamamış olmasının (belki de okunmak istenmemesi) ve şehirlerin üzerinde kurulmuş olduğu toprağın sulu yatağının daha derinlere kazı yapılmasının önüne bir engel olarak çıkmasının, bilgilerimizin yetersiz kalmasına, mimari ve yaşam şekli hakkında yüzeysel yorum yapılmasına, hatta bir nebze spekülatif olmaktan öteye gidilememesine sebep olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber elimizdeki bilgilerin değerlendirilmesiyle ve bulguların birbirleriyle ilişkilendirilmesiyle bazı net sonuçlara ulaşabilmekteyiz.

Bu iki şehir arasındaki mesafe 400 mildir. Buna rağmen İndus nehri bu geniş arazi üzerinde yeknesak bir idarenin ve iktisadın kurulmasını ve muhafazasını mümkün kılmıştır.

Bu medeniyet incelenmeye başlandığında bakılması gereken ilk kaynak

üzerinde çalışılan bu şehirlerdir. Şehirlerde ilk göze çarpan özellik, dik-katlice planlanmış, tuğla kaldırımlı ve caddeli, atık sistemine (kanalizasyon) sahip olmalarıdır. Bunun yanında şehirlerde göze çarpan bir diğer özellik de evlerden kaynaklanmaktadır. Bunlar genellikle iki katlı olan, pişmiş tuğladan yapılmış, banyolu evlerdir. Bunun yanında bölgede standart bir ağırlık sisteminin kullanıldığı da bilinmektedir.

İktisat, sulama çiftçiliği üzerine kurulu tarıma dayalı bir modelden oluşuyor. Ancak ticaret de şehirlerin iktisadi hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Mesela Harappa bir ticaret şehri olma karakterindedir. Tarıma dayalı iktisadi yaşam tarzının varlığı, ana tanrıça figürlerinde de açıklığa kavuşuyor. Bu sonuca varılıyor; çünkü ana tanrıça unsuru verimliliğin bir göstergesi olarak yorumlanıyor. Gene tarihte ilk pamuk üretimi ve bu ürünün ilk defa kumaş yapımında kullanılması bu medeniyete aittir.

Ticarete gelince, ticaret yeterli ve genellikle ihtiyaç duyulan hammaddeyi (altın, gümüş, bakır vs.) temin etmek amacıyla yapılıyor. Bu da çoğunlukla batı'nın dağlık kesimlerinde yaşayanlarca sağlanıyor. İki çeşit ticaret yolu kullanılıyor. Bunlardan birisi, Baluchistan üzerinden geçilerek gerçekleştirilen kara ticaret yolu; diğeri ise Basra Körfezi üzerinden yapılan ticarete kullanılan deniz yolu. Bu iki yönlülük adı geçen medeniyetin hızla gelişmesinde etkili olmuştur. Kara yolunun kullanılmasıyla ithal edilen maddeler, deniz yolunun kullanılmasıyla Mezopotamya'ya ihraç ediliyor.

Bu dönemde kullanılan temel madenler bakır ve bronzdur. Bunlar da alet ve silah yapımında kullanılmışlardır. Ancak silahların seyrekliği, savaş durumunun çok seyrek yaşanan bir vakia olduğuna dair yorumların yapılmasına sebebiyet vermiştir. Fakat şehirlerin yapıları ve buralarda pişmiş tuğladan inşa edilmiş olan kalın koru-

ma duvarlarının varlığı bu duvarların sadece hayvanların ve ürünleri yağma etmek isteyenlerin basit saldırılarından korunması amacıyla yapıldığına dair ipuçları vermektedir. Bu da savaş durumunun çok az yaşanan bir vakia olduğu teziyle çelişmektedir. Hindistan'ın kuzeyi ve güneyi, coğrafi bölünmüşlüğün etkileri sebebiyle değişik medeniyet şekilleri sunmuşlardır. Kuzey, devamlı işgale uğrayan, ama ülkenin siyasi hayatının daima merkezi olan bir bölgedir. Coğrafi şartlar dolayısıyla bu bölgenin insanların daha uyusuk bir yapıya sahip oldukları söylenebilir.

Güney ise gelişmelerden ve işgallerden daha az etkilenmesi dolayısıyla ilerleyen yıllarda Dravid medeniyetinin merkezi olmuştur. Bu medeniyetin eserleri gayet açık bir şekilde günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Bu bölgenin Hindistan tarihi içerisinde önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Kuzey Hindistan'ın hükümlerinden çok azı bu bölgeye nüfuz etmeye çalışmışlardır. Bu yönde hareket edenler de hiçbir zaman mutlak hakimiyet sağlayamayıp geri adım atmak zorunda kalmışlardır. Zor coğrafi şartlar içeren bir karaktere sahip olan bölge, mükemmel bir üs olmuştur. Kuzey'den gelen işgalcilerle burada kolayca mücadele ediyorlar; onlarla saklambaç oynuyorlar, kolayca hem saldırabiliyorlar hem de kendilerini koruyabiliyorlardı.

Güney-Kuzey arasındaki coğrafi bölünmüşlük, birlik anlayışına zarar vermiştir. Tehlike anlarında bu iki bölgenin insanları nadiren biraraya gelerek tehlikeyi beraberce bertaraf etmeye çalışmışlardır. Güney ve Kuzey arasında doğal bir engel oluşturan zorlu coğrafi şartlar aynı zamanda Ari'lerin de uzunca bir süre Güneye nüfuz edememelerinin sebeplerinden birini oluşturmuştur.

Siyasi hayatın merkezinin Kuzey bölgesi olduğunu söylemiştik. Bu vakia Indus Medeniyeti için de geçerlidir. Zaten Indus, Kuzey'de oluşan bir me-

deniyettir. Ancak burada söylemeye çalıştığım husus şudur; bu dönem, liderliğin giderek kuzeye kaydığı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Önce Amri, daha sonra Mohenjodaro ve nihayetinde de Harappa liderliği ellerine geçirmişlerdir. Bu konu da bir liderlik mücadelesinin varlığından sözedilebilir.

Bu medeniyeti oluşturan halk, bu bölgeye özgü, Vedalar'da Arilerin koyu derili düşmanları olarak tanımlanan, Dravidler olarak isimlendirilen koyu derili, basık burunlu bir ırktan oluşmaktaydı. Dravidlerin kökeni tam olarak bilinmemekle beraber bazıları onların kökenlerini Hindistan'da yaşayan ilkel insanlara, bazıları da Tibet'ten gelen yabancı göçmenlere atfıyla açıklamaya çalışırlar. Burada şunu belirtmekte fayda görüyorum. Mezopotamya insanı ile Dravidler arasında ırkı bir benzerlik vardır. Bu benzerlik sonucunda bazılarıncı, Mezopotamya Medeniyetinin Indus Medeniyeti ile kurulan ilişkiden doğduğuna dair bazı iddiaların doğmasına neden olmuştur. Ancak antropologlardan çok azı bu hususa değinmektedirler. Diğerleri ise gayet alakasız spekülatif bir yaklaşım olduğuna değinmektedirler.

Dravidlerin kullandıkları yazı, bir çeşit hiyeroglif yazı şeklindedir. Bu yazılar Sümer yazılarını anımsatmaktadır. Bu da iki ırk arasındaki ilişkiyi yukarıdaki şekliyle ortaya koyan teze destek vermektedir. Ancak Indus Medeniyetine ait metinler aynen kalmış ve çözülememişlerdir. İçerikleri bilinememektedir. Bütün benzerliğine rağmen bu metinlerin dilbilimciler tarafından hala tam olarak çözülememiş olması garip karşılanabilecek bir olaydır. Bunun yanında, İran'da bulunan eski kasabaların bazılarındaki metinler Dravid dilinin özelliklerini yansıtmaktadırlar. Güney İran'daki bu bulgular ve Kuzey Hindistan'daki dil yapısı ve eski tablet bulguları, Hint-Ari'lerin bu bölgeleri ilk yerleşim yeri olarak tutmadıkları ve buradan yayıl-

madıklarının bir göstergesi sayılmaktadırlar. Bu aynı zamanda İndus Medeniyetinin ulaştığı seviyeyi, bir dış etkiye bağlamak isteyenlerin tezini de çürütmektedir.

Hindistan'daki dil yapısı incelendiğinde Dravid dilinin sadece güneyde varlığını sürdürmediği, aynı zamanda kuzeyde de varolduğu görülmektedir. İki grup ana proto-Dravid dilinin varlığı dil bilimcilerce ortaya konulmuştur. Bunlar, kuzeyde konuşulan Brahui diliyle güneyde konuşulan ve Proto-Elamo-Dravidian dilleri etrafında incelenebilirler.

Süreç işlemektedir. Sind ve Penjab Medeniyetleri, Sümer şehirlerine paralel olarak geri dönülemez bir düşüş sürecinin içine girmişlerdir. Yapılan kazılarda elde edilen bulgular bizlere göstermektedir ki, daha derinlerde çıkanlar, üst tabakalardakinden daha ileri bir medeniyete aittirler. Düşüş süreci devam ederken Ari akınları başladı. Ariler bu şehirlerde yaşayan Dravid nüfusu yok ederek bu medeniyetin çöküşüne son noktayı koydular.

Ariler M.Ö. 15.yüzyıldan başlayarak İndus bölgesine ve Hindistan'a nüfuz etmeye başladılar. Gelişleriyle beraber bu havzada var olan medeniyeti yıkmışlar, ancak bu medeniyetin eserlerini kendilerinininkiyle birleştirerek yeni bir düzen ve medeniyet kurmuşlardır. Ancak bu çok uzun bir süreçte gerçekleşmiştir. Bu Ariler kimdir ve nereden gelmişlerdir? Biraz da bu konuya değinelim.

Arilerin kökenleri hakkında fazla bir şey bilinmemektedir. Bununla birlikte Arilerin Rus ve Orta Asya steplerinden geldikleri tahmin edilmektedir. Ancak bazıları, içlerinde Kafkas ve Arap kabilelerinin de bulunduğu toplulukların Hazar bölgesinde bir araya gelip buradan yayılmaya başladıklarına değinirler. Bilinen bir gerçek vardır ki, oda Arilerin göçebe ve savaşçı bir niteliğe sahip olduklarıdır. Arilerin silahlarında metal kullanmaları ve ustalık ve sanat gerektiren savaş arabalarına sahip ol-

maları, onlarında ayrı bir medeniyetin üyeleri olduklarının bir göstergesidir denilebilir.

Anadolu'ya gelen Ariler, buradan doğuya dönerek, İran dağları üzerinden, Himalayalardaki geçitleri kullanarak Hindistan'a girmeye başlamışlardır. Bu süreç içerisinde bilinmesi gereken bir şey de Arilerin bölgeye nüfuzlarının oldukça yavaş olduğudur. Bunun sebebi belki de onların etkileşime geçtikleri medeniyetlerden daha düşük seviyede bir medeniyete sahip olmalarıydı. Almaları gereken çok fazlaydı fakat verebilecekleri pek bir şeyleri yoktu.

Ariler, İndus'a geldiklerinde, bu vadinin yaşayanlarınca bilinmeyen olan atlı savaş arabalarını kullanıyorlardı. Bu husus onların Dravidlere karşı üstün gelmelerinin temel sebebini oluşturmuştur. İndus şehirlerinin kalıntılarında, caddelerde veya oldukları yerde öldürülmüş cesetlerin varlığı bunların topluca katledildiğine delil gibi görünmektedir. Bu da bu medeniyetlerin Arilerce yok edildiği tezini desteklemektedir. İndus Vadisi, böylece binlerce yıl merkezi olma özelliğini kaybetmiş ve iktisadi öneme haiz bir rol oynamaktan uzak kalmıştır.

İndus Vadisi'ne gelen Ariler buradan Ganj bölgesine geçtiler. Ganj'da ağaçlardan arındırılan alanların İndus'a oranla daha verimli olduğu görülmüştür. Ariler, Ganj'da tarıma dayalı bir üretimi temel alan yaşam şeklini benimsemişlerdir. Çoğalan nüfus için daha dar alanlarda daha çok ürün verebilen pirinç bu bölgede yaygın bir yetiştirme alanı bulmuştur. Bu bölgedeki sık ağaçlıklı alanın azaltılması, bir vergi sisteminin bölgeye yerleştirilebilmesine imkan tanımıştır.

Bu bölgede yerleşen Ariler, gittikçe güçlenen kast sistemini oluşturmuşlardır. Kast sistemi, yerel insanların üzerine hegemonya kurmayı sağlayan ve kendi üstünlüklerinin sürdürülebilmesine imkan tanıyan bir sistemdi. Ariler, aynı zamanda, diğer yakın

Asya'da olduğu gibi, Hindistan'da da yönetici aristokrasi sınıfı oluşturdu. Ariler merkezleri olan Yukarı Ganj Vadisi'ndeki Kuru Krallığı etrafında, dışarı ile ilişkisi olmayan toprak sahipliği üzerine kurulu feodal bir medeniyet oluşturdu. Malabar sahilinin ve Merkezi Hindistan'ın Ari sızmasına maruz kalması çok daha sonraları olmuştur. Bu da daha ileri bir medeniyetin temellerini attıkları zamana tekabül eder ki, bu da yüzyıllar demektir. Tabii ki, bu bölgelerin ekonomik faaliyetleri de Kuzey Hindistan'dan ayrı olarak yürütülmüştür.

Penjab, Arilerin ve Hindistan'daki Ari medeniyetinin merkezi olmuştur. M.Ö. 1000 ve 800 yıllarında Penjab'ta yazılan Vedalar bu dönemin ilk yazılı temel kaynağını teşkil etmektedir. Vedalar, temel olarak Ari medeniyetinin ve M.Ö. III.ve II. bin yıllarda ileri bir medeniyet geliştiren Dravidlerin bir çeşit sentezinden oluşmaktadır. İndus Medeniyeti ve Vedik Medeniyeti olarak isimlendirilen Ari Medeniyetinin en önemli ortak özelliği hemen hemen aynı tanrı ve tanrıçalara sahip olmalarıdır.

Kısaca şunu söylemenin yerinde olacağı kanaatindeyim. Aryan Medeniyeti, İndus Medeniyetinden etkilenmiştir. Üstün bir medeniyetle etkileşi-

me geçmiş ve o medeniyeti benimsemiş; ancak kendine ait olanlarla onu birleştirmiş ve kendine özgü yeni değerler de geliştirmiştir.

Sonuç olarak Hindistan'ın yerli halkı İndus Vadisi bölgesinde ileri bir medeniyet kurmuşlardır. Hatta bu medeniyet tarihte kurulan ilk medeniyet olarak göze çarpar. Bu medeniyetin hakkında pek fazla bir şey bilinmemesine rağmen bugün o dönemin iki önemli şehrinde yapılan kazılardan çıkarılan sonuçlar bilgilerimizin temelini teşkil etmektedirler. Dikkat edilmesi gereken en önemli husus bu medeniyetin özgünlüğü ve Mezopotamya ile olan ilişkisidir. Her medeniyet gibi İndus Medeniyeti de bir süre sonra düşüşe geçmiş ve bu medeniyetin varlığı Arilerin son noktayı koymasıyla ortadan kalkmıştır. Ancak ikisinin etkileşiminden yüzyıllar sonra yeni bir medeniyet doğmuştur. İki medeniyet karşılaştırıldığında ortaya çıkan en belirgin farklılık, İndus Medeniyetinin bir şehir medeniyeti olmasında ve Ari medeniyetinin ise kırsal bir medeniyet olmasında ortaya çıkmaktadır. Bütün farklılıklarına rağmen,bugünkü anlamda otantik bir medeniyet olarak değerlendireceğimiz Hint Medeniyeti bu etkileşimin bir ürünüdür.

KAYNAKÇA

- Bayur, Y.Hikmet, Hindistan Tarihi, cilt I, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1987.
- Chaurasia, R.S., History of India, cilt I (From Earliest Times to 1526 AD), Delhi, King Books.
- Durant, Will, The Story of Civilization, cilt I (Our Oriental Heritage), New York, Simon & Schuster.
- Mallery, J.P., In Search of Indo-Europeans -Language, Archeology, and Myth-, London, Thames and Hudson, 1994.
- Malik, S.C., Indian Civilization, The Formative Period -A Study of Archeology and Anthropology-, Shimla, Indian Institute of Advanced Study, 1987.

McNeill, William H., Dünya Tarihi, ter. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, 1994.

Pirenne, Jacques, The Tides of History, cilt I (From the Beginnings to Islam), ter. Lovett Edwards, London, George Allen & Unwin Ltd., 1962.

Wallbank, T. Walter, Civilization, Past & Present, cilt I, USA, Harper Collins Publishers, 1987.

Wheeler, Sir Mortimer, The Indus Civilization, Cambridge, University of Cambridge Press, 1968.